

YORDAMCHI SO'Z TURKUMLARINI O'QITISHDA GRAMMATIK O'YINLARDAN FOYDALANISH METODIKASI

Keldiboyeva Shaxnoza Sherpulat qizi

*Samarqand davlat pedagogika institute Tillar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti
yo'nalishi 4-kurs talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tili darslarida yordamchi so'z turkumlari – ko'makchilar, bog'lovchilar va yuklamalarni o'qitishda didaktik hamda grammatik o'yinlardan foydalanishning metodik imkoniyatlari yoritilgan. Ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning fanga qiziqishini oshirish, mantiqiy va ijodiy tafakkurini rivojlantirish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, mavzularni o'zlashtirish samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi "Huquqiy ekspertiza: sof va vazifadosh ko'makchilar", "Fikr me'morlari" hamda "Ma'no bo'yoqchilari" kabi ta'limiy o'yinlarning mazmuni va amaliy qo'llash usullari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: ona tili ta'limi, didaktik o'yinlar, grammatik o'yinlar, pedagogik texnologiyalar, innovatsion ta'lim, yordamchi so'zlar, ko'makchilar, bog'lovchilar, yuklamalar, mantiqiy tafakkur, mustaqil fikrlash, o'quv faoliyati, ta'lim samaradorligi, interfaol metodlar, kompetensiyaviy yondashuv.

Abstract: This article discusses the methodological possibilities of using didactic and grammatical games in teaching auxiliary word groups - auxiliaries, connectives and predicates in native language lessons. The issues of increasing students' interest in science, developing logical and creative thinking, and forming independent thinking skills through the use of modern pedagogical technologies in the educational process are analyzed. Also, the content and practical application methods of educational games such as "Legal Expertise: Pure and Functional Auxiliaries", "Architects of Thought" and "Painters of Meaning" that serve to increase the effectiveness of mastering topics are described.

Key words: native language education, didactic games, grammatical games, pedagogical technologies, innovative education, auxiliary words, auxiliaries, connectives, predicates, logical thinking, independent thinking, educational activity, educational effectiveness, interactive methods, competency-based approach.

Аннотация: В данной статье рассматриваются методологические возможности использования дидактических и грамматических игр при обучении вспомогательным группам слов – вспомогательным глаголам, связкам и сказуемым – на уроках родного языка. Анализируются вопросы повышения интереса учащихся к науке, развития логического и творческого мышления, а также формирования навыков самостоятельного мышления посредством использования современных педагогических технологий в образовательном процессе. Также описываются содержание и методы практического применения образовательных игр, таких как "Юридическая экспертиза: чистые и

функциональные вспомогательные глаголы”, “Архитекторы мысли” и “Художники смысла”, которые служат для повышения эффективности освоения тем.

Ключевые слова: обучение родному языку, дидактические игры, грамматические игры, педагогические технологии, инновационное образование, вспомогательные слова, вспомогательные глаголы, связки, сказуемые, логическое мышление, самостоятельное мышление, образовательная деятельность, эффективность обучения, интерактивные методы, компетентностный подход.

Hozirgi kunda ta'lim standartlari va ta'lim sohasidagi islohotlar pedagoglar zimmasiga katta javobgarlik yuklaydi. Har bir o'qituvchi dars jarayoniga yangicha yondashib, uni zamonaviy pedagogik usullar va innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etishi hamda mashg'ulot vaqtini samarali boshqarishi lozim. Ta'lim jarayoni shunday rejalashtirilishi kerakki, o'quvchi dars davomida o'zlashtirishi zarur bo'lgan bilimlar, shakllantiriladigan ko'nikmalar va malakalar haqida oldindan aniq tasavvurga ega bo'lsin. Bu esa o'quvchilarning mashg'ulotlarda maqsadga yo'naltirilgan holda faol ishtirok etishlarini ta'minlaydi. Natijada ular dars yakunida belgilangan natijalarga qanchalik erishganliklarini mustaqil ravishda baholash imkoniga ega bo'ladilar.

Jahonning rivojlangan davlatlari ta'lim amaliyotida o'z samarasini ko'rsatgan hamda bugungi kunda milliy ta'lim tizimimizda keng qo'llanilayotgan zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida faoliyat yuritilmoqda.

Mamlakatimizda ta'lim va tarbiya masalalariga alohida e'tibor qaratilayotgani buning yaqqol isbotidir. Ayniqsa, qisqa muddat ichida “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” hamda “Ta'lim to'g'risida”gi Qonunning ishlab chiqilishi va amaliyotga joriy etilishi yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantirdi.

Bu esa xalq ta'limi tizimiga ko'rsatilayotgan yuksak e'tibor va g'amxo'rlikning ifodasidir. Mazkur sharoitda barcha fanlar qatorida ona tili ta'limiga ham muhim o'rin berilmoqda. Zero, ona tili boshqa o'quv fanlarini o'zlashtirishning poydevori hisoblanadi. Ushbu fan o'quvchilarning bilim olishida, shaxs sifatida shakllanishida, ma'naviy-axloqiy tarbiyasida hamda intellektual rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Ona tili fanidagi qoida va til hodisalarini o'zlashtirish ko'pincha mavhum tafakkurni talab etadi. Shu sababli kichik yoshdagi o'quvchilar uzoq vaqt bir joyda o'tirishdan ko'ra, harakat qilish va turli faoliyatlarda qatnashishga ko'proq moyil bo'ladilar.

Amaldagi o'quv dasturlarida o'yin elementlariga asoslangan mashg'ulotlarning keng qo'llanilishi ham aynan shu omil bilan izohlanadi. Chunki ta'lim mazmunini o'yin faoliyati orqali yetkazish o'quvchilar uchun oddiy qoidalarni yod olish yoki bir xil mashqlarni takrorlashga nisbatan ancha qiziqarli va samarali hisoblanadi. Bundan tashqari, o'yinlar yordamida o'zlashtirilgan bilimlar o'quvchilar xotirasida uzoq muddat saqlanib, mavzuning puxta egallanishiga xizmat qiladi.

Grammatik o'yinlarni tashkil etish shakllari va usullari turlicha bo'lib, pedagoglar ularni puxta o'zlashtirishi hamda o'quvchilarni ham ushbu faoliyatga jalb eta olishi muhimdir. Bunday o'yinlar til materiallarini o'rganish jarayonida yuzaga keladigan murakkabliklarni yengillashtirishga xizmat qiladi. Ularni tashkil etishda o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlari albatta inobatga olinadi. Grammatik o'yinlar bolalarda mustaqil faoliyat yuritish ko'nikmalarini rivojlantiradi, tezkor fikrlashga, mantiqiy xulosa chiqarishga va savollarga mustaqil javob topishga o'rgatadi. Shuningdek, ular o'quvchilarda tashabbuskorlik, zukkolik va faollik sifatlarini shakllantiradi. Quyida ana shunday o'yin mashg'ulotlaridan namunalar keltiramiz.

Ko'makchilarni o'rgatish uchun ushbu grammatik o'yindan foydalanamiz.

O'yin nomi: "Huquqiy Ekspertiza: Sof va Vazifadosh ko'makchilar" Maqsad: 7-sinf dasturidagi eng qiyin mavzu – sof ko'makchilar (bilan, uchun, sari, sayin) va vazifadosh (ot va ravishdan ko'chgan: ustida, ichida, keyin, oldin) ko'makchilarni mukammal farqlash.

O'yinni bajarish tartibi: Sinf ikki guruhga bo'linadi. Har bir guruhga gaplar yozilgan kartochkalar beriladi. Ular gapdagi so'z ko'makchimi yoki mustaqil so'zmi – buni isbotlashi kerak. Eksperiment topshiriq: 1-gap: "Darsdan keyin kutubxonaga bordim". (Bu yerda keyin – ko'makchi, chunki chiqish kelishigidagi so'zga bog'langan). 2-gap: "U juda keyin keldi." (Bu yerda keyin – vaqt ravishi, chunki fe'lga bog'langan, mustaqil so'z).

O'yin qoidasi: Qaysi guruh so'zning gapdagi vazifasini to'g'ri "tergov qilib" isbotlasa, ball oladi.

Bog'lovchilarni o'qitish uchun "Mantiqiy tafakkur ustalari" ta'limiy o'yinidan foydalanamiz.

Maqsad: Bog'lovchilarning turlarini (teng bog'lovchi: va, ammo, yo, dam-dam; ergashtiruvchi bog'lovchi: chunki, agar, garchi, toki) gaplar o'rtasidagi mantiqiy aloqada to'g'ri qo'llash.

O'yinning bajarilish tartib-qoidalari: O'qituvchi har bir o'quvchiga bittadan bog'lovchi yozilgan "shaxsiy vizitka" tarqatadi (masalan, biriga chunki, biriga lekin, boshqasiga agar va h.k).

Vazifa: O'qituvchi dars mavzusiga oid bitta bosh gap aytadi. "Vizitka" egalari tezda o'rnidan turib, o'zidagi bog'lovchiga mos mantiqiy davomni aytishi kerak.

O'qituvchi: "Erta imtihon bo'ladi..." "-gina" (Yuklama) turadi: "Erta imtihongina bo'ladi" (Noto'g'ri, bu bog'lovchi emas!). "Agar" (Bog'lovchi) turadi: "...agar bugun tayyorlanmasang, yiqilasan". (To'g'ri). "Ammo" (Bog'lovchi) turadi: "...ammo biz hali tayyor emasmiz". (To'g'ri).

Yuklamalar mavzusini mustahkamlash uchun:

O'yin nomi: "Ma'no bo'yoqchilari"

Maqsad: Yuklamalarning gapga qanday ma'no (ayiruv-chegaralash, so'roq-taajjub, kuchaytirish, ta'kid) berishini mukammal his qilish va imlosini (-mi, -oq/-yoq, -gina chiziqli bilan; faqat, ham, xuddi, axir alohida) yodda saqlash.

Qanday o'ynaladi: Dorskaga bitta neytral gap yoziladi: "Ali darsga keldi".

Topshiriq: Har bir jamoa yuklamalar yordamida shu gapning ma'nosini o'zgartirishi kerak. Ta'kid ma'nosi: "Axir Ali darsga keldi!" Ayruv-chegaralash: "Aligina darsga keldi". (Faqat u keldi, boshqalar kelmadi). Gumon/So'roq: "Alimi darsga keldi?" Kuchaytirish: "Ali ham darsga keldi".

Guruhlar gaplarni yozma shaklda bajarishadi. O'qituvchi chiziqcha bilan yoziladigan va alohida yoziladigan yuklamalarning imlo qoidasiga qat'iy qaraydi (masalan: Keldi-da – chiziqcha, U ham – alohida).

Mazkur mashg'ulotlar o'quvchilarning e'tiborini muayyan vazifaga jamlashga yordam beradi hamda ular orasida sog'lom raqobat muhitini yuzaga keltiradi. Didaktik o'yinlar va ulardagi topshiriqlarni bajarish jarayonida jamoada ishlash, hamkorlik qilish, o'ziga va boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish kabi ijtimoiy fazilatlar rivojlanadi. O'yin davomida o'quvchilarning muloqot madaniyati takomillashib, ijobiy munosabatlar qaror topadi. Shu bilan birga, bunday faoliyatlar ulardan topqirlik, fahm-farosat, ijodiy yondashuv hamda darslarda o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini namoyon etishni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. –Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi". –Toshkent: Sharq, 1997.
3. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. –Toshkent: TDPU, 2016. – 192 b.
4. Ishmuhamedov R.J., Yuldashev M. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Nihol, 2017. – 180 b.
5. G'ulomov A., Ne'matov H. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 240 b.
6. Mahmudov N., Nurmonov A. va boshqalar. Ona tili: 7-sinf uchun darslik. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. – 144 b.